

RECENZJE

Krzysztof Gąsior „Typy alkoholizmu kobiet – badania, interpretacja psychologiczna, psychoterapia”. KALIGRAF, Kielce 2006, 174 strony (Types of women’ alcoholism – research review, psychological interpretation, psychotherapy)

W książce zaprezentowane są wyniki badań własnych przeprowadzonych na grupie 144 kobiet, leczonych w oddziale odwykowym, z rozpoznaniem uzależnienia od alkoholu wg ICD-10. Wszystkie one były poddane siedmiodniowej psychoterapii opartej na modelu strategiczno-strukturalnym, rozpowszechnionym w Polsce przez Jerzego Mellibrudę. Jest to model w znacznym stopniu odwołujący się do filozofii Anonimowych Alkoholików i wywodzącego się z niej modelu Minnesota. Podobnie jak ten ostatni, model strategiczno-strukturalny ma charakter eklektyczny, gdyż uwzględnia także założenia terapii behawioralno-poznawczej.

W części teoretycznej, poprzedzającej szczegółowy opis badań, autor przypomina liczne koncepcje i modele alkoholizmu, koncentrując się przede wszystkim na badaniach dotyczących typologii alkoholizmu i osobowościowych uwarunkowań reakcji na terapię. Przywoływane są tu modele Moreya i Skinnera, Zuckera, Leshla, Cloningera i innych.

Teoretyczna część książki uzmysławia czytelnikowi, że mimo licznych badań, wciąż więcej jest wątpliwości niż jasnych związków między badanymi czynnikami i uwarunkowaniami alkoholizmu. Powinno to stanowić wyzwanie dla badaczy i prowokować nieustającą dyskusję na temat stosowanych metod terapii. Wydaje się, że w Polsce brakuje i badań, i dyskusji.

Być może ta publikacja stanie się przyczynkiem do debaty na temat potrzeb polskiego lecznictwa odwykowego. Od lat dziewięćdziesiątych działa w naszym kraju prężny system szkoleń i podnoszenia kwalifikacji terapeutów uzależnienia od alkoholu. Wzrasta też szybko liczba terapeutów, którzy przeszli żmudny proces kształcenia w tym zakresie, rośnie liczba osób z certyfikatem i z kwalifikacjami uprawniającymi do przeprowadzania superwizji. Problem jednak w tym, że system szkoleń oparty na założeniach jednej koncepcji unifikuje ofertę terapeutyczną.

Autor zwraca uwagę, że do tej pory nie wiemy, dla jakiego typu pacjentów model strategiczno-strukturalny jest skuteczny, a jaki typ pacjentów nie odnosi pożytku z tego rodzaju terapii. Istotną wartością książki Gąsiora jest przypomnienie licznych teorii i typologii, z których wynika, że uzależnienie od alkoholu nie jest

zaburzeniem homogenicznym, a więc także modele terapii powinny być zróżnicowane.

W USA badania ewaluacyjne nad efektami leczenia zostały zapoczątkowane znacznie wcześniej niż w Europie, gdzie systematyczny ich wzrost można obserwować dopiero od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Warto przypomnieć, że wśród czynników zwiększających zapotrzebowanie na udokumentowanie skuteczności różnych metod i modeli leczenia, ważną rolę odgrywają te natury ekonomicznej. Ekonomiczna recesja, jaka dotknęła wiele krajów i wycofywanie się ich z szeroko rozpowszechnionych świadczeń socjalnych było przyczyną poszukiwania źródeł redukcji kosztów leczenia. Badania ewaluacyjne często służą interesom administratorów leczenia, dla których ważna jest odpowiedź na pytanie, czy stosowane metody lecznicze są efektywne, to znaczy czy ponoszone koszty są adekwatne do notowanych korzyści.

Autor w części teoretycznej przytacza badania nad skutecznością leczenia robione z perspektywy innej grupy interesów, jaką stanowią terapeuci. Dla nich od oceny efektywności ekonomicznej ważniejsza jest odpowiedź na pytanie: czy psychoterapia pomaga oraz jakie metody i/lub procedury terapeutyczne wpływają na skuteczność leczenia. Z licznych publikacji wiadomo, że badania nad skutecznością różnych modeli terapeutycznych okazały się bardzo trudne w realizacji. Proces terapeutyczny jest wieloaspektową relacją czynników, których ściśle zdefiniowanie nie zawsze jest możliwe. Badania ujawniały, że model leczenia bywa odmiennie postrzegany przez szefów i personel placówek, a codzienna praktyka znacznie różni się od deklarowanych założeń pracy. Dlatego wciąż niewiele jest badań, które posługując się standardowymi narzędziami badawczymi, przynoszą jednoznaczne rezultaty. Udało się jednak wykazać w badaniach, że psychoterapia powinna być dostosowana do potrzeb pacjenta. Obecnie postuluje się szersze stosowanie metod jakościowych i większe uwzględnianie potrzeb pacjentów, a także – partnerstwa pacjenta w procesie terapii. Wydaje się, że ten ostatni postulat w zasadzie nie bywa uwzględniany w leczeniu odwykowym. Wynika to z powszechnego przekonania, że osoba uzależniona, z powodu tak zwanego „pijanego myślenia”, nie jest w stanie racjonalnie określić swoich potrzeb.

Gąsior przytacza w książce przeprowadzone na szeroką skalę badanie znane pod nazwą MATCH. Intencją badania był postulat uwzględniania potrzeb pacjentów poprzez wskazywanie im modelu terapii właściwego dla ich typu uzależnienia. Potrzeby pacjentów (typ uzależnienia) były ustalane przez prowadzących badanie na podstawie takich zmiennych jak: głębokość uzależnienia, poznawcze skutki nadużywania alkoholu, współistnienie innych zaburzeń psychicznych, uwarunkowania społeczne i wybrane aspekty osobowości. Pacjenci byli przydzielani do poszczególnych modeli terapii, zgodnie ze schematem eksperymentu i nie byli pytani o to, jaki model terapii preferują. Ostateczne wyniki projektu badawczego, w którym uczestniczyło aż 1726 osób uzależnionych od alkoholu, nie potwierdziły hipotezy, że określenie typu alkoholizmu pomaga we wskazaniu skutecznej metody terapii. Gąsior przytacza argumenty z dyskusji na temat tego badania. Pojawiają się w niej opinie, że

blizsze przyjrzenie się schematowi badania odsłania błędy popełnione zarówno na etapie określania warunków terapii, jak i w doborze wskaźników różnicujących typy alkoholizmu.

Na marginesie warto zauważyć, że wszystkie przytaczane przez Gąsiora badania były realizowane na populacjach objętych leczeniem. Dominujący w danym okresie model leczenia ma wpływ na to, jakie osoby uzależnione od alkoholu decydują się na skorzystanie z aktualnej oferty terapii. Dotarcie do osób funkcjonujących poza lecnictwem jest prawie niemożliwe. Mimo znacznego postępu badań nasza wiedza na temat typów alkoholizmu długo jeszcze pozostanie niepełna.

Bardzo staranne pod względem metodologicznym badania własne autora potwierdziły postawione na wstępie hipotezy badawcze. Badania wykazały, że 1. istnieją różne homogenne typy alkoholizmu kobiet, 2. przynależność do grupy typologicznej determinuje sposób reakcji na ten sam rodzaj terapii. Czytelnik może krok po kroku prześledzić wszystkie etapy procedury badawczej i analizy uzyskanych danych.

Gąsior odwrócił pytanie stawiane w badaniu MATCH i sprawdzał „jak różne typy pacjentek reagują na jednakowy typ terapii”. W procesie poszukiwania typów uzależnienia uwzględnił założenia wypływające z teorii noetycznego wymiaru osobowości, która na gruncie polskim została zaproponowana i opisana przez Popielskiego. Nooteoria dotyczy duchowego wymiaru człowieka, który w znacznej mierze decyduje o sensie życia i proponuje konkretny test do badania natężenia tych niesłychanie trudnych i nieuchwytnych przejawów ludzkiego funkcjonowania. W teście wyodrębniono 36 czynników badających poziom noetyczny (duchowy) osobowości pacjentek. Nazwy wszystkich tych czynników zostały czytelnikowi udostępnione, brakuje jednak przykładów pytań, jakie były zadawane przy badaniu bardzo trudnych do zooperacjonalizowania cech osobowości, jak choćby „poziom wolności”, „poziom godności” czy „podmiotowości”.

Na początku i na końcu siedmioletniego programu terapeutycznego, uczestniczące w projekcie kobiety były badane Kwestionariuszem Osobowościowym, testem przymiotników i testem Noo-Dynamiki. Autorowi udało się wykazać, że nasilenie i kierunek zmian osobowościowych, mierzonych po zakończeniu terapii, jest zależny od typu alkoholizmu.

Efekty terapii były mierzone pod koniec pobytu badanych kobiet w ośrodku. Autor nie badał efektów po powrocie pacjentek do życia codziennego. Na ogół przyjmuje się, że celem terapii osoby uzależnionej jest utrzymywanie abstynencji i poprawa jej psychospołecznego funkcjonowania. W książce brakuje dyskusji na temat tego, czy i w jakim stopniu mierzone testami psychologicznymi bezpośrednie zmiany mogą być predyktorami osiągnięcia tak stawianych celów.

Grażyna Świątkiewicz
Instytut Psychiatrii i Neurologii w Warszawie